

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2024-30-1-22>
УДК 378.22:1(Марія Култаєва)

Володимир Абашнік

Марія Дмитрівна Култаєва як наукова керівниця

Слова вдячності і глибокої поваги до Марії Дмитрівни Култаєвої від її колеги і учня Володимира Олексійовича Абашніка.

Писати про Марію Дмитрівну Култаєву і просто, і складно. Мабуть таке можуть підтвердити всі, хто вчився у неї, хто знав її та спілкувався з нею у різні роки...

Моє знайомство з Марією Дмитрівною відбулося влітку 1993 року на вступному іспиті з філософії до аспірантури по кафедрі філософії, тоді ще Харківського державного університету імені Максима Горького. Зараз він називається Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, а в 2002 року кафедрі була повернута початкова назва, з 2017 року вона носить прізвище її засновника – кафедра теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада. Питання до іспиту в аспірантуру були відомі наперед, тому перед іспитом я провів десь пару тижнів в читальних залах університетської бібліотеки, а також Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка.

Оскільки навесні 1993 року, тобто буквально напередодні іспитів, як випускник-германіст я повернувся до Харкова із стажування з Німеччини, де був у Нюрнберзі, Ерлангені та Бамберзі, то у бібліотечних каталогах відразу звернув увагу на німецькі публікації, зокрема на старовинні видання робіт Канта, Фіхте, Шеллінга та Гегеля. Ці автори були у питаннях до іспиту, тому спочатку я замовив їх різні праці до читальних залів та почергово намагався читати їх то у відділі стародруків університетської бібліотеки (по вулиці Університетській, 23), то в бібліотеці імені В. Г. Короленка (провулок Короленка, 18). Однак замовлені томи німецьких класиків читались якось важко, до того ж в читальних залах відволікали увагу різні речі та події, зокрема й цікаві виставки, де одного разу моя увага була прикута до якогось німецького видання Фрідріха Ніцше...

Вступний іспит з філософії до аспірантури приймала комісія у складі трьох професорів – Марії Дмитрівни Култаєвої, Надії Степанівни Корабльової та завідувача кафедри філософії Олександра Олександровича

Мамалуя, який, нажаль, 6 грудня 2023 року, тобто буквально за декілька місяців до Марії Дмитрівни також відійшов в інший світ [Абашнік 2024]. Мій білет включав три питання, два із яких я пам'ятаю дуже добре, бо вони були присвячені німецьким філософам, а третє питання якось стерлося із пам'яті. У першому питанні мова йшла про філософію Фрідріха Шляєрмахера, на нього я почав відповідати, намагаючись назвати повне ім'я мислителя, та переплутав і замість «Фрідріха Данієля Ернста» назвав його «Даніелем Ернстом Фрідріхом». На це Марія Дмитрівна лише посміхнулася, а професорка Н. С. Корабльова заспокійливо сказала, щоб я не хвилювався. Третє і останнє питання було пов'язане із творчістю Людвіга Фюєрбаха, про якого я говорив досить впевнено, або ж мені так здалося, що наче впевнено. Пам'ятаю, що всі три екзаменатори досить толерантно та дружельюбно ставилися до моїх відповідей, хоча й щось уточнювали...

І ось наприкінці іспиту Марія Дмитрівна задала мені ще й таке питання: «То як називається праця Фрідріха Енгельса про Людвіга Фюєрбаха?». Я швидко назвав українську назву «Людвіг Фюєрбах та кінець німецької класичної філософії», ось рік публікації правда підзабув (насправді 1886). На це вона уточнила, що в оригіналі все ж таки навпаки «...класичної німецької філософії», з чим я погодився, хоча мені здавалося, що краще звучить саме перший варіант. Трішки зачекавши, далі Марія Дмитрівна уточнила: «А як ця праця звучить в оригіналі, тобто німецькою мовою?». Хоча я і не читав вказаної роботи в оригіналі, але щодо назви був дуже впевнений і відразу сказав: «Ludwig Feuerbach und das Ende der klassischen deutschen Philosophie». Марія Дмитрівна посміхнулася й каже: «Ще раз подумайте». Я вголос почав розмірковувати й наполягав на своєму: «Тут і думати нічого, саме так і є». На цю мою самовпевненість вона відповіла, що в оригіналі назва згаданої праці буде: «Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie». Потім ми з нею ще говорили про німецький іменник «der Ausgang», який у першому значенні перекладається як «вихід», а не «кінець» та про німецьке дієслово «ausgehen», тобто «виходити», але висновок для себе я зробив чіткий – ніколи не поспішати з відповіддю.

Також згадую бесіду, або навіть дискусію з екзаменаторами щодо визначення теми моєї кандидатської дисертації після успішного складання вступного іспиту з філософії. Завідувач кафедри, професор О. О. Мамалуй відразу сказав, що тема повинна буде присвячена засновнику університетської філософії у Харкові – Й. Б. Шаду. У мене з'явився якийсь внутрішній опір, тобто я принципово не був проти Шада, але ж свобода вибору... На моє невпевнене уточнення, чи можу я обирати інші теми (наприклад, Фрідріха Ніцше), завідувач наполягав, що кафедру філософії цікавить саме Шад та його німецькі й латинські твори. Марія

Дмитрівна спочатку мовчала, а потім з посмішкою зауважила: «Про Ніцше вже написано сотні монографій лише німецькою мовою, не говорячи вже про тисячі статей». Зважаючи на загальне мовчання, потім вона ще додала: «А про Шада ще немає жодної монографії, ото й пишуть про нього, буде Вам і оригінальність теми, а заодно і актуальність в ракурсі досліджень української філософії». Звичайно, я тоді мало думав про оригінальність та актуальність, як і будь-який інший кандидат в аспіранти, однак все ж погодився на Шада. Марія Дмитрівна стала тоді науковою керівницею моєї кандидатської дисертації, тезове викладення якої було представлено мною на Міжнародному Фіхте-конгресі у Шулпфорті у 1997 року, а пізніше вийшла і друкована версія німецькою мовою [Abaschnik 2000].

Інший спогад про Марію Дмитрівну пов'язаний з нашою бесідою у січні чи лютому 2003 року у неї в кабінеті у будівлі Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди по вулиці Блюхера, 2 (зараз вулиця Валентинівська, 2). Саме в тій будівлі педуніверситету, яка пізніше була розбомблена російськими агресорами 6 липня 2022 року під час чергових варварських бомбардувань Харкова... Після захисту докторської дисертації «Кант та німецький ідеалізм в Україні в першій третині 19-го століття. Головна фігура – Йоганн Баптіст Шад (1758–1834)» в Інституті філософії Єнського університету імені Фрідріха Шіллера (18 грудня 2002 року) я привіз до Харкова всього лише один екземпляр цієї роботи [Abaschnik 2002]. Справа в тому, що у німців починалися різдвяні канікули, а тому було неможливо швидко замовити друк інших примірників. Я тоді наївно вважав, що у Харкові роздрукую ще пару примірників та обов'язково подарую один примірник Марії Дмитрівні. Але не так сталося, як гадалося, тому прийшлося везти на зустріч свій примірник, який Марія Дмитрівна уважно проглянула, задала декілька питань, зокрема й щодо процедури докторського колоквіуму у німців, після чого мені прийшлося вибачатися, що не можу презентувати той примірник їй. На цю мою заклопотаність вона відповіла із заохоченням та як завжди делікатно: «Захистите ще одну дисертацію, тоді й подаруєте якийсь примірник мені».

Як відомо, Марія Дмитрівна була чудовою ліричною поетесою, до того ж вона оприлюднила в Німеччині декілька поетичних збірок. Дві з цих німецьких збірок вийшли саме під час її наукового керування моєю дисертацією, тому я дуже добре знайомий з тими поезіями, оскільки ми часто обговорювали їх. Одна із них називалася «Душа мандрує світом. Філософська лірика» (1995). За обсягом ця збірка невелика, але включає декілька змістовних циклів, зокрема: «Пласти історії», «Візит із минулого», «Душа мандрує», «Час, зовсім близько і далеко», «Мелодії життя», «Ти і я», «Пори року», «Час удвох» тощо [Kultajewa 1995]. До того Марія

Дмитрівна незвичайно чарівно декламувала свої поетичні твори німецькою мовою, деякі із них відразу ж сама й перекладала... Слухаючи її, я часто думав: одна справа вивчати чи навіть знати на певному рівні іноземну мову, а зовсім інша – писати вірші іноземною мовою. Це ще одна сторона таланту Марії Дмитрівни.

Під час мого вступу до аспірантури вийшло друге видання іншої німецької поетичної збірки – «У вихорі часу. Вірші для побудови мостів між Сходом і Заходом» [Rosendahl et al. 1993]. Наскільки я пам'ятаю, у Марії Дмитрівни був лише один примірник цього видання, який вона приносила майже на всі конференції, принаймні на ті, де ми з нею зустрічалися. Вже під час сьогоденної російсько-української війни на запрошення Марії Дмитрівни у грудні 2022 року та у грудні 2023 року я приймав участь та виступав з доповідями на міжнародних Сковородинівських конференціях у головній будівлі Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (на вулиці Алчевських, 29). Дуже добре пам'ятаю останню конференцію «Під знаком Григорія Сковороди: зоряний час української культури», пленарне засідання якої відбувалося 4 грудня 2023 року в центральній будівлі університету. Після наших доповідей Марія Дмитрівна дістала свою німецьку збірку і напошепки читала мені свої вірші, перериваючись на короткі пояснення. Інколи її голос ставав гучнішим, бо того вимагав той чи інший зміст поезії, так що навіть шановні люди із президії конференції на чолі з ректором університету (професор Юрій Дмитрович Бойчук) дивилися в нашу сторону, хоча і з посмішками розуміння ситуації. Мабуть Марія Дмитрівна тоді хотіла виговоритися та встигнути сказати своїми ліричними поезіями якомога більше...

Звичайно, тут я не в змозі розповісти багато про моє спілкування з Марією Дмитрівною, можливо колись пізніше матиму більше часу. Але професорка Марія Дмитрівна Култаєва залишиться у моїй пам'яті назавжди як важлива представниця української філософії кінця 20-го та початку 21-го століть, як чудова та оригінальна поетеса, як вимоглива, але й одночасно дуже делікатна наукова керівниця.

Посилання:

- Абашнік, В. (2024). Олександр Олександрович Мамалуй (1939–2023) як дослідник історії філософії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*, 70, 22–35. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2024-70-2>
- Abaschnik, V. A. (2002). *Kant und der Deutsche Idealismus in der Ukraine im ersten Drittel des 19. Jahrhunderts. Schwerpunkt: Johann Baptist Schad (1758–1834)*. Jena: ohne Verlag. without a Publisher.
- Abaschnik, W. A. (2000). J. B. Schads Wirkungen in der Ukraine im ersten Drittel des 19. Jahrhunderts. *Fichte-Studien*, 18, 149–187.

Kultajewa, M. (1995). *Die Seele wandert durch die Welt: philosophische Lyrik*. Sassenberg: Pavo.

Rosendahl, G., Gallenkemper, E., & Kultajewa, M. (1993). Im Wirbel der Zeit: Gedichte zum Brückenbau zwischen Ost und West. In: *Zeichnungen von Annelie Meinhardt-Miesen*. 2. Auflage. Sassenberg: Pavo-Verlag.

References:

Abaschnik, V. A. (2002). *Kant und der Deutsche Idealismus in der Ukraine im ersten Drittel des 19. Jahrhunderts. Schwerpunkt: Johann Baptist Schad (1758–1834)*. Jena: ohne Verlag. without a Publisher.

Abaschnik, W. A. (2000). J. B. Schads Wirkungen in der Ukraine im ersten Drittel des 19. Jahrhunderts. *Fichte-Studien*, 18, 149–187.

Abashnik, V. (2024). Oleksandr Oleksandrovich Mamalui (1939–2023) as a researcher of the history of philosophy. [In Ukrainian]. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Philosophy. Philosophical Peripeteias"*, 70, 22–35. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2024-70-2>

Kultajewa, M. (1995). *Die Seele wandert durch die Welt: philosophische Lyrik*. Sassenberg: Pavo.

Rosendahl, G., Gallenkemper, E., & Kultajewa, M. (1993). Im Wirbel der Zeit: Gedichte zum Brückenbau zwischen Ost und West. In: *Zeichnungen von Annelie Meinhardt-Miesen*. 2. Auflage. Sassenberg: Pavo-Verlag.

Volodymyr Abashnik. Mariia Dmytrivna Kulthaieva as a scientific supervisor

Words of gratitude and deep respect for Mariia Dmytrivna Kulthaieva from her colleague and student Volodymyr Oleksiyovych Abashnik.

Абашнік, Володимир, доктор філософії Єнського університету імені Фрідріха Шіллера (ФРН), доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та суспільних наук Харківського національного медичного університету, м. Харків, Україна.

E-mail: abaschnik@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-2584-5929>

Abashnik, Volodymyr, Doctor of Philosophy (Friedrich Schiller University of Jena, Germany), Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Professor of the Department of Philosophy and Social Sciences, Kharkiv National Medical University, Kharkiv, Ukraine.

E-mail: abaschnik@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-2584-5929>